

Katarzyna Warzecha

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Zarządzania
Katedra Statystyki, Matematyki i Ekonometrii
warzecha@ue.katowice.pl

TECHNOLOGIE INFORMACYJNO- -KOMUNIKACYJNE WYKORZYSTYWANE PRZEZ MŁODZIEŻ – SZANSE I ZAGROŻENIA

Streszczenie: Technologie informacyjno-komunikacyjne są wszechobecne w życiu osób młodocianych już od najwcześniejszych lat ich życia. Głównym celem pracy było przedstawienie szans i zagrożeń, jakie niosą technologie informacyjno-komunikacyjne wykorzystywane przez młodzież, na podstawie analizy literatury przedmiotu i badań własnych autorki. Nie tylko same instrumenty ICT, lecz sposób ich wykorzystywania przez dzieci i młodzież decyduje o ich korzystnym lub niekorzystnym wpływie. Nowoczesne ICT to zagrożenia wynikające z niewłaściwego i dysfunkcyjnego sposobu korzystania z nich (m.in. problemowe korzystanie z Internetu, telefonu komórkowego, nadużywanie gier komputerowych), ale to także możliwości zastosowania i wykorzystywania ICT w edukacji, stwarzające szanse rozwoju wielu młodym i zdolnym osobom.

Słowa kluczowe: technologie informacyjno-komunikacyjne, młodzież, Internet, uzależnienie, edukacja.

JEL Classification: C10, I12, L82, O33.

Wprowadzenie

Rozwój i powszechny dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnych przyczynił się do ich popularności w środowisku młodzieżowym. Technologie informacyjno-komunikacyjne (w skrócie ICT, z ang. *information and communication technologies*) to zespół środków: systemów, urządzeń (komputery, tablety, serwery), mediów komunikacyjnych (sieci bluetooth, Internet, sieci bezprzewodowe, telefonia komórkowa i satelitarna), narzędzi (oprogramowanie) oraz

usług przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej [Śmigielska, 2002; Frąckiewicz, 2010; GUS, 2015]. Po raz pierwszy termin ten został użyty przez D. Stevensona [1997] w jego pracy w 1997 r.

A zatem ICT obejmują szeroki zakres wszystkich technologii związanych z przesyłaniem informacji i przyczyniają się do rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy. To narzędzia prowadzące do zmniejszenia nierówności społecznych i zwiększenia szans osób wykluczonych. W stale zmieniającym się otoczeniu ciągle zdobywanie wiedzy jest koniecznością i dlatego też współczesnej młodzieży trudno sobie wyobrazić życie bez wykorzystywania urządzeń i technologii informacyjno-komunikacyjnych. Ich wszechstronne i coraz większe możliwości znajdują zastosowanie we wszystkich obszarach życia (w medycynie, w administracji, w policji, w biznesie i w edukacji), stwarzając szanse rozwoju młodych osób, ale też zagrożenia (gdy ICT są wykorzystywane niezgodnie z prawem lub są nadużywane).

Celem poznawczym niniejszego opracowania jest pokazanie znaczenia technologii informacyjno-komunikacyjnych w codziennym życiu młodzieży – zarówno pozytywnego, jak i negatywnego. W pracy wykorzystano dostępną literaturę przedmiotu, materiały w wersji elektronicznej oraz wyniki badań własnych autorki.

1. Pozytywne aspekty wykorzystywania przez młodzież ICT

Intensywny postęp technologiczny, zaawansowany rozwój nauki i nowe technologie informacyjno-komunikacyjne wywierają pozytywny wpływ na wiele zjawisk społecznych i ekonomicznych. Rozwijający się w zawrotnym tempie Internet, telefonia komórkowa oraz elektroniczne środki masowego przekazu, w tym m.in. telewizja satelitarna, powodują, że granice geograficzne nie stanowią przeszkody dla przepływu informacji. Informacja, wiedza i kultura są teoretycznie dostępne dla każdego i w dowolnym miejscu na ziemi. Internet mobilny pozwala używać sieci w przestrzeni publicznej, w kawiarniach, restauracjach, kinach, w samochodzie i środkach transportu publicznego, a także w szkole lub na uczelni oraz w miejscu pracy. Coraz częściej dostępne są publiczne punkty dostępne bezprzewodowej sieci wifi. Według raportu Global Digital Statistics 2016 ze stycznia 2016 r. [www 2] dostęp do Internetu posiadało 46% ogółu ludności na świecie, 73% Europejczyków regularnie korzysta z Internetu (w Polsce 74% ogółu populacji ma dostęp do Internetu). Badania GUS w Polsce w 2016 r. wskazują, że 80,1% gospodarstw domowych miało w domu przynajmniej jeden

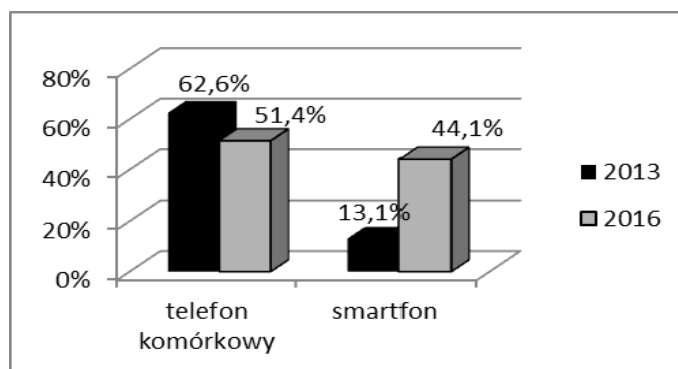
komputer, a dostęp do Internetu w 2016 r. posiadało 80,4% gospodarstw domowych, przy czym gospodarstwa domowe z dziećmi są znacznie lepiej wyposażone w komputery z dostępem do Internetu. Z badań przeprowadzonych przez CBOS [2015] wynika wyraźnie, że dostęp do Internetu nie jest obecnie problemem (97% ankietowanej młodzieży ma dostęp do Internetu w domu), a z badania Fundacji Dzieci Niczyje [Makaruk i Wójcik, 2012; www 4] – że w Polsce 81% młodzieży codziennie korzysta z Internetu, przy czym w 79% jest to dostęp w telefonie komórkowym.

Jako główne przyczyny nieposiadania dostępu do Internetu w gospodarstwach domowych wskazywano:

- brak potrzeby korzystania z niego (70,6% gospodarstw domowych),
- brak odpowiednich umiejętności (52,1% gospodarstw domowych),
- zbyt wysokie koszty sprzętu (28% gospodarstw domowych),
- zbyt wysokie koszty dostępu do Internetu (21,3% gospodarstw domowych) [GUS, 2015].

Młode osoby są szczególną populacją, która intensywnie wykorzystuje nowoczesne urządzenia typu: tablety, smartfony, laptopy, szczególnie po to, aby być cały czas online. W miastach wszechobecny staje się Internet bezprzewodowy, a jedną z możliwych form mobilnego dostępu do Internetu są tzw. hotspoty, czyli otwarte punkty dostępu, umożliwiające połączenie z Internetem. Według Urzędu Komunikacji Elektronicznej liczba samorządowych hotspotów zainstalowanych w miejscach publicznych w Polsce wynosiła 3691 (według stanu w dniu 20.10.2015 r., dane GUS), czyli o ponad 1400 więcej niż w 2014 r. Dostępność tych punktów w poszczególnych województwach jest zróżnicowana. W 2015 r. najwięcej samorządowych hotspotów w miejscach publicznych działało w województwie lubelskim – 900, w śląskim – 261, w woj. dolnośląskim – 234.

Z badań GUS [2015] wynika, że blisko połowa spośród badanych 12-15-latków łączyła się z siecią poza domem za pomocą telefonu komórkowego lub smartfonu. Poprzez komputer przenośny z Internetem poza domem łączyła się prawie jedna trzecia młodzieży w wieku 12-15 lat. Udziały osób korzystających z urządzeń przenośnych do łączenia się z Internetem poza domem były wyższe wśród populacji 12-15-latków niż wśród osób w wieku 16-74 lata – w przypadku telefonów lub smartfonów – o 18,9 p. proc., a komputerów przenośnych – o 9,1 p. proc.

Rys. 1. Odsetek gospodarstw domowych, z dziećmi w wieku 5-15 lat, w których dzieci korzystają ze smartfona lub telefonu komórkowego

Źródło: Na podstawie: GUS [2016].

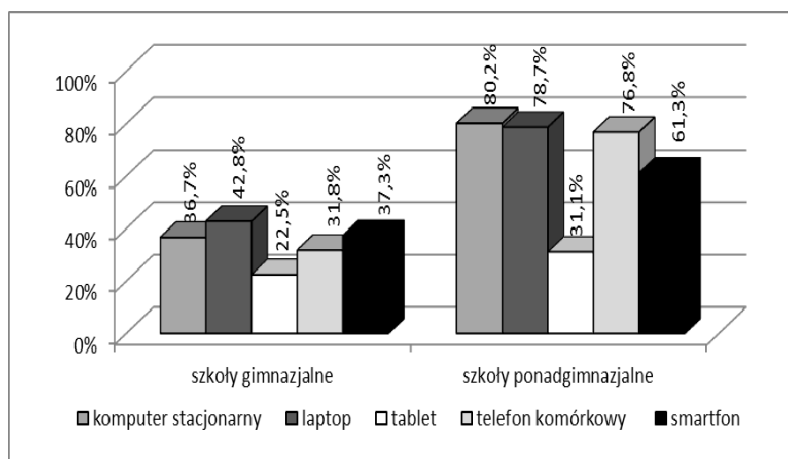
Ponadto odsetek gospodarstw domowych, w których dzieci w wieku 5-15 lat korzystały ze smartfona, w 2016 r. wyniósł 44,1% gospodarstw, a odsetek gospodarstw domowych, w których dzieci korzystały z telefonu komórkowego, wyniósł 51,4% gospodarstw (rys. 1), co oznacza, że w porównaniu z 2013 r. odsetek gospodarstw domowych, w których dzieci używają smartfonów, wzrósł ponad trzykrotnie – czyli o 31,0 p. proc., natomiast odsetek gospodarstw domowych, w których dzieci używają telefony komórkowe, zmniejszył się o 11,2 p. proc.

Nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne są ważnym narzędziem w procesie kształcenia młodych osób, to ogromne szanse dla rozwoju emocjonalnego, społecznego i fizycznego dzieci, a także szanse pozwalające na odniesienie sukcesu edukacyjnego i intelektualnego [Pyżalski, Klichowski, Przybyła, 2014; www 5].

Z badań własnych autorki¹ wynika, że śląska młodzież jest bardzo dobrze wyposażona w nowoczesne środki komunikacji, a w szczególności w komputery

¹ Badania przeprowadzono w okresie XII 2013 – V 2014 r. wśród uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w wybranych miastach województwa śląskiego (Chorzowa, Katowic, Sosnowca, Jaworzna, Mysłowic) z wykorzystaniem ankiety rozdawanej własnego autorstwa. Dobór do próby był celowo-kwotowy, a struktura wieku młodzieży odpowiadała strukturze wieku śląskiej populacji osób młodych. Ogółem próba badawcza objęła 470 uczniów szkół ponadgimnazjalnych i 248 uczniów szkół gimnazjalnych. Ankieta zawierała dwa testy przesiewowe do badania problemowego korzystania z Internetu (test Internet Addiction Test (IAT) K. Young) i Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego (KBUTK) autorstwa Potembskiej i Pawłowskiej – testy opisane w pracach [Young, 1998a; Pawłowska i Potembska, 2009; Warzecha, 2015, s. 337; 2016a, s. 85] Część wyników badań odnośnie do aktywności internetowej i wyposażenia w nowoczesne środki komunikacji śląskiej młodzieży czytelnik może znaleźć w pracach K. Warzechy [2015, s. 329-340; 2016a, s. 345-357; 2016b, s. 75-96].

i laptopy, telefony komórkowe i smartfony, przy czym w tego rodzaju urządzeniu lepiej wyposażona jest młodzież ponadgimnazjalna, co pokazują dane zawarte na rys. 2.

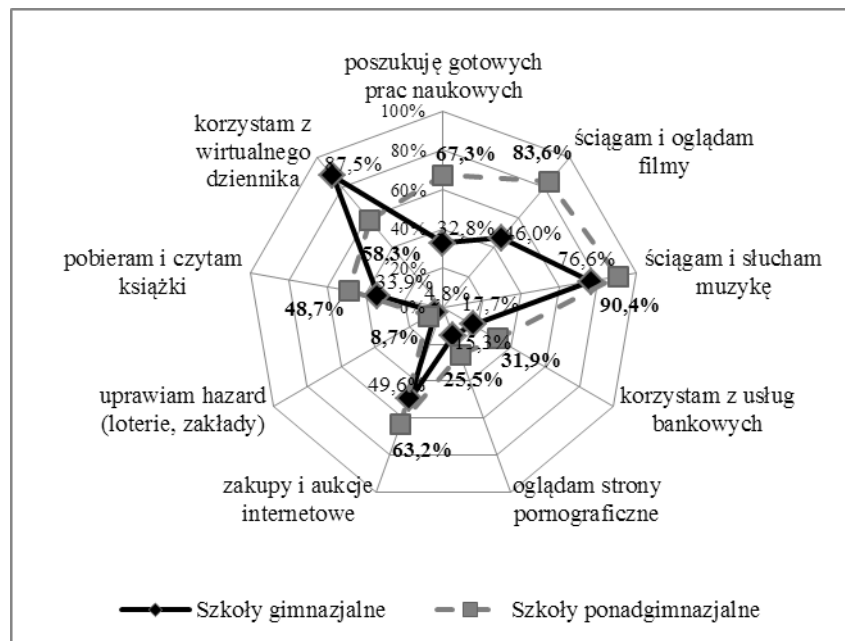
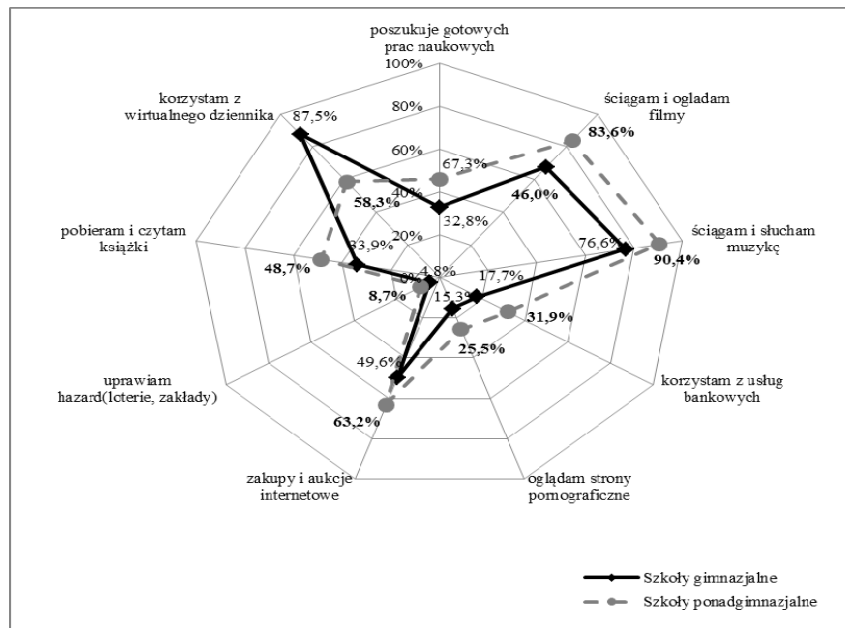

Rys. 2. Wyposażenie śląskiej młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w nowoczesne środki komunikacji (ogółem, w %)

Młodzież deklarowała, że swoje pierwsze urządzenia do komunikacji najczęściej otrzymywała odpowiednio:

- uczniowie szkół gimnazjalnych dostawali swój pierwszy komputer w wieku 7 lat w cenie 2500 zł, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w wieku 8 lat w cenie 2000 zł;
- uczniowie szkół gimnazjalnych dostawali swój pierwszy laptop w wieku 12 lat w cenie 2500 zł, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w wieku 15 lat w cenie 2000 zł;
- uczniowie szkół gimnazjalnych dostawali swój pierwszy telefon komórkowy w wieku 8 lat w cenie 200 zł (a z dostępem do Internetu w wieku 10 lat w cenie 500 zł), uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w wieku 9 lat w cenie 100 zł (a z dostępem do Internetu w wieku 15 lat w cenie 500 zł);
- uczniowie szkół gimnazjalnych dostawali swój pierwszy smartfon w wieku 12 lat w cenie 1500 zł, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w wieku 16 lat w cenie 1000 zł [Warzecha, 2016b].

Wiele aktywności internetowych stało się codziennością badanej młodzieży (sprawdzanie poczty internetowej, przebywanie na portalach społecznościowych, granie w gry komputerowe, szukanie informacji naukowych do lekcji czy korzystanie z komunikatorów) [Warzecha, 2016b]. Na rys. 3 przedstawiono te aktywności badanej młodzieży, które najbardziej różnicowały badanych uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Rys. 3. Aktywności internetowe śląskiej młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (ogółem, w %).

Z danych zawartych na rys. 3 wynika, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych znacznie częściej niż uczniowie szkół gimnazjalnych: ściągają i oglądają filmy na Internecie, ściągają i słuchają muzykę; poszukują gotowych prac naukowych; korzystają z usług bankowych i robią zakupy internetowe; pobierają i czytają książki. Natomiast uczniowie szkół gimnazjalnych znacznie częściej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych korzystają z wirtualnego dziennika.

Technologie informacyjno-komunikacyjne to nowe możliwości w procesie edukacji młodzieży, w tym m.in. szybki dostęp do bogatych zasobów bibliotecznych na całym świecie, encyklopedii, e-booków; komputerowe nauczanie, które jest bardziej atrakcyjne dla współczesnej młodzieży; wykorzystanie narzędzi multimedialnych na lekcjach (tablice interaktywne); rozwijanie kreatywności uczniów i aktywności, np. przy przygotowywaniu prezentacji z wykorzystaniem komputera czy tworzenia filmików lub robienia zdjęć na zadany temat; ćwiczenie wyobraźni i pamięci, biorąc udział w grach logicznych, strategicznych czy dydaktycznych [Kuźmińska-Sołśnia, 2006].

1.1. E-learning i M-learning

Jednym z pozytywnych aspektów wykorzystywania przez młodzież ICT jest korzystanie z nowoczesnych form nauczania – form kształcenia na odległość: e-learningu i m-learningu [Lubina, 2007; Behera, 2013; Hojnacki i in., 2013]. Formy kształcenia na odległość, aby były skuteczne, muszą być dostosowane do potrzeb użytkownika, jego lokalizacji geograficznej oraz poziomu posiadanej wiedzy. M-learning, czyli nauczanie za pomocą telefonów komórkowych (głównie smartfonów) i tabletów – iPadów, staje się coraz bardziej popularny ze względu na niskie koszty i coraz większą wielofunkcyjność telefonów komórkowych (za ich pomocą można uczyć szybciej, efektywniej dostarczyć treści edukacyjne w każde miejsce z dostępem do Internetu, gdzie aktualnie przebywa uczeń), co może się przyczynić do wyrównywania szans w dostępie do edukacji i zwiększyć przewagę konkurencyjną placówek edukacyjnych [Wazzecha, 2016a].

1.2. Aplikacje mobilne

Telefony komórkowe, a w szczególności smartfony posiadają tak wiele funkcji, że stały się małymi komputerami, dzięki którym można robić zdjęcia, kręcić filmy, korzystać z nawigacji satelitarnej, przebywać w Internecie, a prze-

de wszystkim korzystać z różnego rodzaju dostępnych na rynku aplikacji (czyli specjalnego oprogramowania na urządzenia przenośne, którego jedną z głównych zalet jest łatwość instalacji i obsługi). Młodzież bardzo często korzysta z aplikacji mobilnych, często darmowych aplikacji, które po zainstalowaniu mogą zamienić się w urządzenia pomiarowe, czujniki, rejestratory, pozwalają na dostęp do aktualnych wiadomości, rozkładów jazdy, prognoz pogody lub słowników języków obcych, pomagają w procesie uczenia się języków obcych (np. aplikacja Anki; Duolingo) czy też innych przedmiotów (np. Ortografika; Polimaty; Scifun; SuperMemo World; Graphing Calculator by Mathlab), a także zapamiętywania wiedzy [Warzecha, 2016a]. Są też takie aplikacje, które pomagają rodzicom filtrować nieodpowiednie treści lub ograniczyć niektóre funkcje urządzeń mobilnych.

Z literatury przedmiotu wynika, że twórcy aplikacji dostrzegli ogromny potencjał rynkowy w ofercie aplikacji skierowanych do dzieci i młodzieży. Wyniki badań na terenie sześciu krajów europejskich zawarte w europejskim projekcie Net Children Go Mobile pokazują, że wśród przebadanych dzieci 21% z nich w wieku 9-16 lat ściąga na co dzień darmowe aplikacje, a 2% je kupuje [Mascheroni i Ólafsson, 2014]. Według badań przeprowadzonych przez Research.NK w grupie 402 polskich rodziców dzieci w wieku 1-10 lat połowa badanych odpowiedziała, że ich dzieci aktywnie korzystają z aplikacji mobilnych, a co piąte z nich potrafi samodzielnie je zainstalować. Dzieci i młodzież szczególnie lubią aplikacje pozwalające na granie, dostęp do portali społecznościowych i muzyki [Wrzesień-Gandolfo, 2014].

2. Negatywne aspekty wykorzystywania przez młodzież ICT

Z użytkowaniem nowoczesnych środków komunikacji przez młodzież związane są także aspekty negatywne. Młodzież jest bardzo dobrze wyposażona w nowoczesne środki komunikacji (komputery i telefony komórkowe z dostępem do Internetu) i potrafi wiele godzin dziennie spędzać w wirtualnym świecie (jak pokazują badania własne autorki [Warzecha, 2015] – śląska młodzież w tygodniu najczęściej przebywa w Internecie od 1,5 do 2 godzin dziennie, około 30% badanej młodzieży szkół ponadgimnazjalnych przebywa w Internecie w weekendy powyżej 5 godzin dziennie, na graniu w gry komputerowe i przebywanie na portalach społecznościowych najczęściej młodzież poświęca od 0,5 do 1 godziny dziennie). Rozpowszechnienie i popularność Internetu przyczyniły się do zmian w codziennym funkcjonowaniu młodych ludzi w środowisku szkolnym

czy rodzinnym. Z literatury przedmiotu wynika, że wielu badaczy prowadzi badania populacyjne i sondażowe mające na celu pokazanie skali problematycznego/nałogowego korzystania z Internetu lub telefonu komórkowego najczęściej także z dostępem do Internetu [Woronowicz, 2009; Habrat (red.), 2016].

Najczęściej wykorzystanym testem przesiewowym do badania problematycznego używania Internetu jest test Internet Addiction Test autorstwa K. Young² (test IAT), który bazuje na kryteriach zaburzeń kontroli nawyków i popędów z DSM-IV. Stwierdzenie pięciu lub więcej wymienionych objawów pozwala rozpoznać nałóg korzystania z Internetu:

- zaabsorbowanie Internetem;
- uzyskanie satysfakcji wymaga spędzania w Internecie coraz więcej czasu;
- nieudane wysiłki kontrolowania, zaprzestania bądź ograniczania użytkowania Internetu;
- odczuwanie niepokoju, zmienność nastroju, przygnębienie bądź irytacja przy próbie ograniczenia lub zaprzestania korzystania z Internetu;
- przebywanie w sieci dłużej, niż to było planowane;
- narażenie się na utratę ważnej relacji, pracy, szansy w szkole z powodu korzystania z Internetu;
- okłamywanie członków rodziny, terapeutów lub innych osób w celu zatajenia skali zaangażowania w korzystanie z Internetu;
- Internet jako forma ucieczki od problemów lub uwolnienia się od dysforycznego nastroju [Izdebski i Kotyśko, 2016].

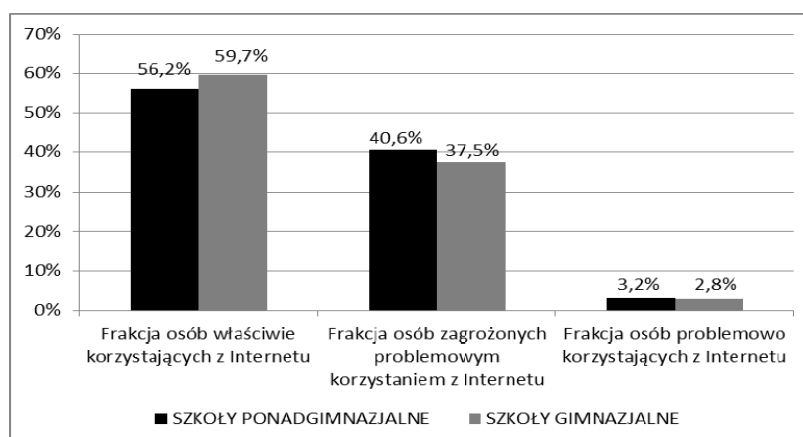
Badanie nadużywania Internetu przez młodzież w wieku 14-17 lat w Polsce i w Europie (badania prowadzono w siedmiu europejskich krajach, przebadano

---

² Oszacowane odsetki osób problemowo korzystających z Internetu zostały obliczone z wykorzystaniem testu K. Young – prekursorki badań nad uzależnieniem od Internetu – testu Internet Addiction Test (IAT). Jest to najczęściej używane narzędzie pomiarowe w badaniach dotyczących tego problemu, jego właściwości psychometryczne zostały potwierdzone w wielu badaniach [Pawłowska i Potembska, 2009; polska adaptacja: Poprawy, 2011; Hawi, Błachnio i Przepiórka, 2015]. Chcąc porównać wyniki badań, należy zwracać szczególną uwagę na to, jakie narzędzie (test) zostało wybrane do zbadania nałogu internetowego, gdyż istnieją różne definicje i różne metody oceny tego problemu. Powyżej opisano wyniki badań z wykorzystaniem testu IAT, instrukcji i opisu testu [Young, 1998a; 1998b]. Ta wersja testu składa się z 20 pytań dotyczących symptomów nadużywania Internetu. Badana osoba zaznacza jedną z 5 odpowiedzi: nigdy (1 pkt), rzadko (2 pkt), czasem (3 pkt), często (4 pkt), zawsze (5 pkt). Minimalna liczba punktów możliwa do uzyskania wynosi 20, maksymalna – 100. Za osoby problemowo korzystające z Internetu uznano te osoby, które uzyskały wynik w skali ogólnej IAT równy lub powyżej 70 pkt., a za osoby zagrożone problemowym korzystaniem z Internetu uznano te osoby, które uzyskały wynik mieszczący się w przedziale od 40 do 69 pkt. Stosowny podział wykonano osobno dla badanych grup uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Inne rodzaje narzędzi, które można zastosować do badania nałogu internetowego, zostały opisane m.in. w: [Błachnio, Przepiórka i Rowiński, 2014; Izdebski i Kotyśko, 2016, s. 232-235].

13284 uczniów w okresie 10.2011-05.2012 r., wykorzystując test K. Young IAT) przeprowadziła Fundacja Dzieci Niczyje [Makaruk i Wójcik, 2012]. Z badań wynika, że 1,3% polskiej młodzieży przejawia objawy nadużywania Internetu (1,2% próby europejskiej), a 12% polskiej młodzieży jest zagrożona nadużywaniem Internetu (12,7% próby europejskiej). Odsetek osób korzystających z Internetu w sposób dysfunkcyjny jest najwyższy w Hiszpanii (22,8%), Rumunii (17,7%) oraz w Polsce (13,3%), natomiast najniższy – w Niemczech (10,6%) oraz w Islandii (7,9%). Dysfunkcyjne korzystanie z Internetu częściej wykazują chłopcy, starsze nastolatki i te osoby, których rodzice mają wykształcenie podstawowe. Badania adolescentów testem IAT w wieku 12-18 lat w krajach azjatyckich (próba 5366 uczniów) wskazują, że 4,9% Filipińczyków, 3,1% Japończyków oraz 1,2% uczniów Korei Południowej problematycznie korzysta z Internetu [Mak i in., 2014]. Z innych badań wynika, że 1% młodzieży włoskiej [Vilella i in., 2011] i 4% młodzieży tureckiej [Canan i in., 2014] nałogowo korzysta z Internetu.

Z badań własnych autorki niniejszego opracowania wynika, że 3,2% badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych i 2,8% badanych uczniów szkół gimnazjalnych problemowo korzysta z Internetu, natomiast 40,6% badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych i 37,5% badanych uczniów szkół gimnazjalnych jest zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu (wyniki testu w podziale na płeć i podskale testu IAT zawiera praca [Warzecha, 2016b]; rys. 4). Podobne wyniki w teście Young otrzymano w badaniu B. Pawłowskiej i E. Potembskiej [2009] na próbie młodzieży polskiej w wieku 13-24 lata (2,8% badanej młodzieży problemowo korzystało z Internetu i 39,5% badanej młodzieży było zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu).

Rys. 4. Odsetek uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych właściwie korzystających z Internetu, zagrożonych problemowym korzystaniem z Internetu i problemowo korzystających z Internetu

Popularna komórka, a także coraz dostępniejszy smartfon to kolejne nieodzowne elementy w codziennym życiu młodzieży. Oprócz wielu zalet wymienionych w powyższym opracowaniu, telefony komórkowe posiadają również kilka wad. Ich używanie w niewłaściwy sposób może prowadzić do poważnych konsekwencji, np. komórki zakłócają sprawne działanie wielu urządzeń elektronicznych, używanie telefonu komórkowego podczas prowadzenia samochodu wpływa niekorzystnie na koncentrację kierowcy, a także może doprowadzić do uzależnienia. Zagrożeniem związanym z nowymi technologiami komunikacyjnymi jest problemowe korzystanie z telefonu komórkowego przez młodzież, które często prowadzi do uzależnienia się od niego, określanego jako fonoholizm, który objawia się nadmiernym przywiązywaniem uwagi do telefonu komórkowego oraz nadużywaniem go w różnych codziennych sytuacjach [Jarczyńska i Orzechowska, 2014]. Uzależnienie od telefonu komórkowego nie jest zjawiskiem jednorodnym, wyróżnia się kilka jego form: uzależnienie od wiadomości SMS, uzależnienie od posiadania nowych modeli aparatów telefonicznych, uzależnienie od rozmów telefonicznych, uzależnienie od grania na telefonie oraz syndrom włączonego telefonu [Warzecha, 2015, s. 337].

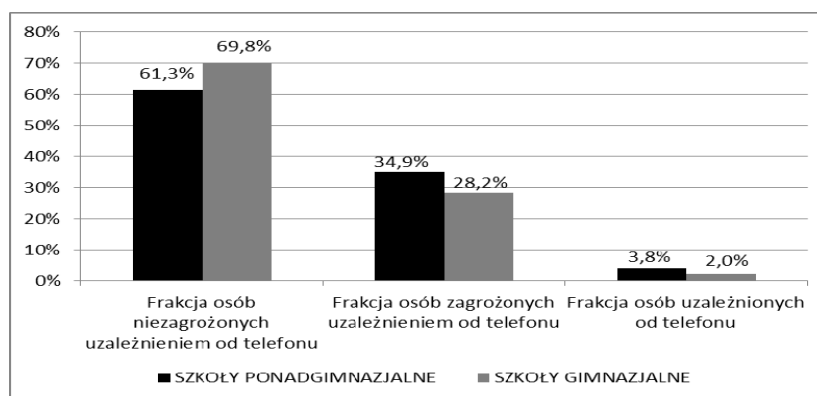
Na podstawie kryteriów diagnostycznych proponowanych w DSM-IV uzależnienie od telefonu komórkowego można rozpatrywać jako nieprawidłowy sposób korzystania z tego przedmiotu. Cechy charakterystyczne dla uzależnienia od telefonu komórkowego to:

- przywiązywanie ogromnej wagi do aparatu, nie wyłączanie go nigdy i stałe noszenie przy sobie;
- traktowanie telefonu jako najważniejszego, wręcz jedyne narzędzia do komunikacji;
- stosowanie telefonu nie tylko wtedy, kiedy to konieczne, ale również w innych sytuacjach, w których łatwiej byłoby porozumieć się w inny sposób;
- uczucie konieczności sprawowania kontroli przy pomocy telefonu nad obiektem swoich uczuć;
- nieustanny przymus dzwonienia do kogoś;
- odczuwanie dyskomfortu w momencie rozładowania baterii lub zagubienia czy zapomnienia aparatu (co może powodować pojawianie się w takich sytuacjach złego nastroju, niepokoju, a czasem nawet ataków paniki) [Dworzański i Potemska, 2009].

Chcąc zbadać zagrożenie uzależnieniem od telefonu komórkowego śląskiej młodzieży, autorka niniejszego opracowania wykorzystwała w swoich badaniach własnych Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego

(KBUTK) autorstwa B. Potembskiej i E. Pawłowskiej³. Polskie badania młodzieży skalą KBUTK wskazują, że 2,9% osób spełniało kryteria uzależnienia od telefonu komórkowego, a 35,3% spełniało kryteria zagrożenia uzależnieniem od telefonu komórkowego [Pawłowska i Potembska, 2011]. Badania te wskazują również, że problemowe korzystanie i zagrożenie problemowym korzystaniem z telefonu komórkowego dotyczy bardziej dziewcząt niż chłopców.

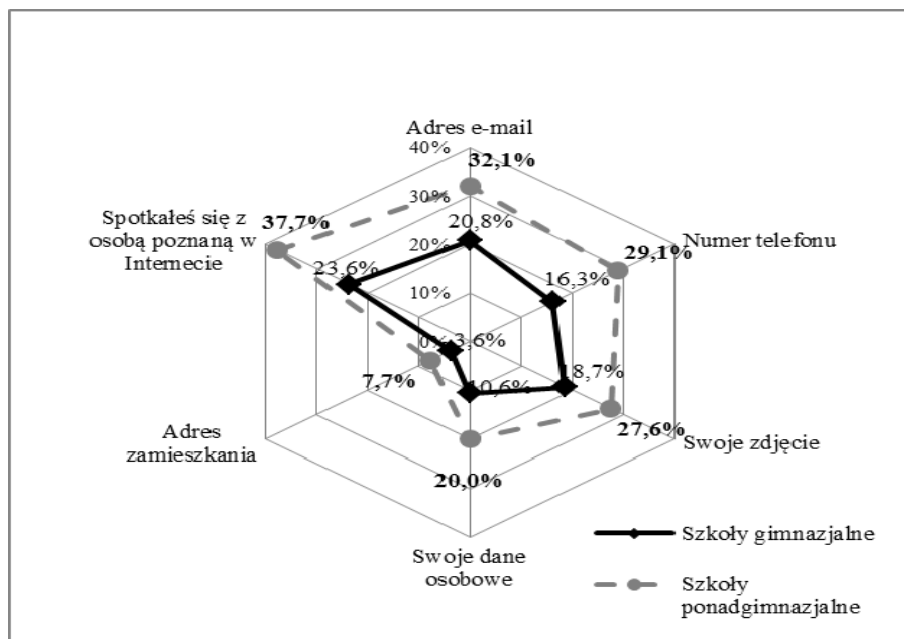
Wykorzystany test KBUTK w badaniu śląskiej młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych pozwolił oszacować skalę zagrożenia uzależnieniem od telefonu komórkowego (rys. 5). Wśród badanych 3,8% śląskiej młodzieży szkół ponadgimnazjalnych i 2,0% śląskiej młodzieży szkół gimnazjalnych to osoby uzależnione od telefonu komórkowego; natomiast 34,9% śląskiej młodzieży szkół ponadgimnazjalnych i 28,2% śląskiej młodzieży szkół gimnazjalnych to osoby zagrożone uzależnieniem od telefonu komórkowego (wyniki w podziale na płeć zawiera praca K. Warzechy [2015]).

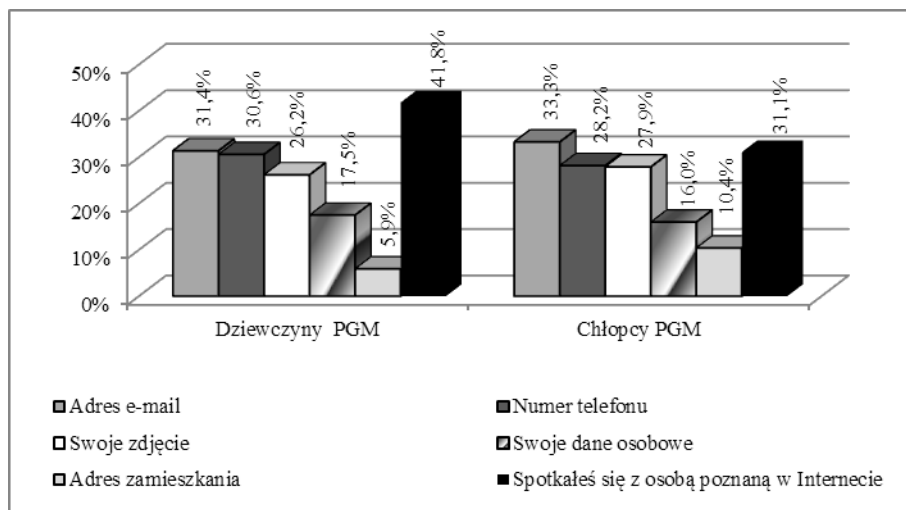
Rys. 5. Odsetek uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych niezagrażonych, zagrożonych i uzależnionych od telefonu komórkowego

³ KBUTK stanowi rzetelne, posiadające dobre właściwości psychometryczne narzędzie, służące do badania różnych wymiarów uzależnienia od telefonu komórkowego (potrzeby akceptacji i bliskości; uzależniania od funkcji aparatu telefonicznego; uzależniania od SMS i rozmów; komunikacji pośredniej – czyli preferowane kontaktów interpersonalnych i wyrażania emocji za pomocą rozmów telefonicznych oraz SMS-ów). Dokładny opis testu znajduje się w: [Pawłowska i Potembska, 2009], kwestionariusz składa się z 33 pytań, badani udzielali odpowiedzi: nigdy (0 pkt.), rzadko (1 pkt.), czasem (2 pkt.), często (3 pkt.) i zawsze (4 pkt.). W teście można było uzyskać maksymalnie 132 punkty. Za autorkami testu: za osoby zagrożone uzależnieniem od telefonu komórkowego uznano te, które uzyskały w skali ogólnej KBUTK wyniki mieszczące się w przedziale od 31 do 69 punktów, a za osoby uzależnione uznano te osoby, które uzyskały wynik równy lub powyżej 70 punktów. Stosowny podział wykonano osobno dla badanych grup uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Inne narzędzia do pomiaru nałogowego korzystania z telefonu komórkowego można znaleźć w pracy [Izdebski i Kotyśko, 2016, s. 256-257].

Z badań własnych autorki niniejszego artykułu wynika, że młodzież wykazuje niebezpieczne i ryzykowne zachowania w Internecie (rys. 6-8).

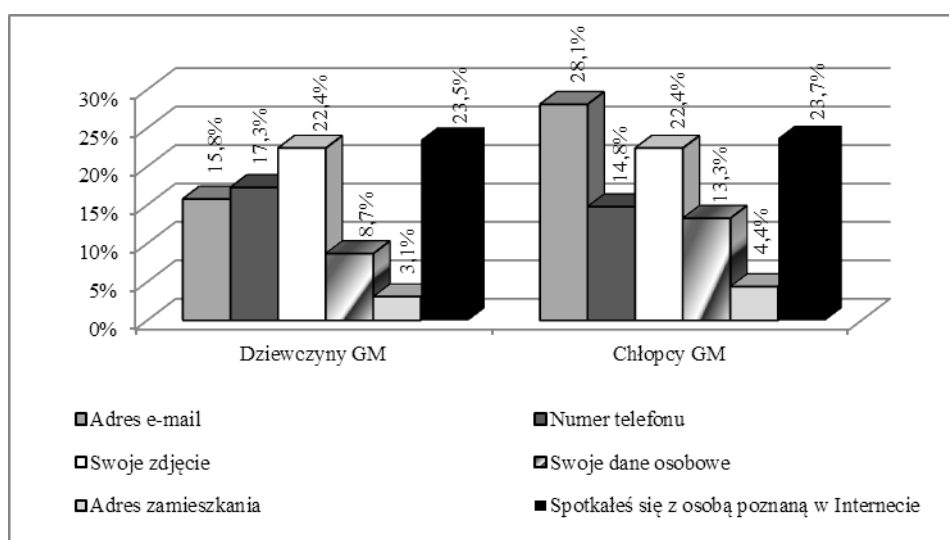

Rys. 6. Odsetek śląskiej młodzieży, które podały różne informacje osobie poznanej w Internecie i spotkały się z osobą poznaną w sieci według typu szkoły

Rys. 7. Odsetek uczniów szkół ponadgimnazjalnych, które podały różne informacje osobie poznanej w Internecie i spotkały się z osobą poznaną w sieci według płci

Wydaje się, że młodzież ma zbyt wielkie zaufanie do osób poznanych w Internecie (podając im swojego maila, numer telefonu, dane osobowe czy wysyłając im swoje zdjęcia, przy czym zdecydowanie częściej te informacje ujawniają uczniowie szkół ponadgimnazjalnych niż uczniowie szkół gimnazjalnych – rys. 6). Około 24% uczniów gimnazjum i 38% uczniów szkół ponadgimnazjalnych spotkało się w rzeczywistości z nieznaną osobą poznaną w Internecie, przy czym zdecydowanie najczęściej takie zachowanie wykazywały dziewczęta szkół ponadgimnazjalnych (rys. 7 i 8).

Rys. 8. Odsetek uczniów szkół gimnazjalnych, które podały różne informacje osobie poznanej w Internecie i spotkały się z osobą poznaną w sieci według płci

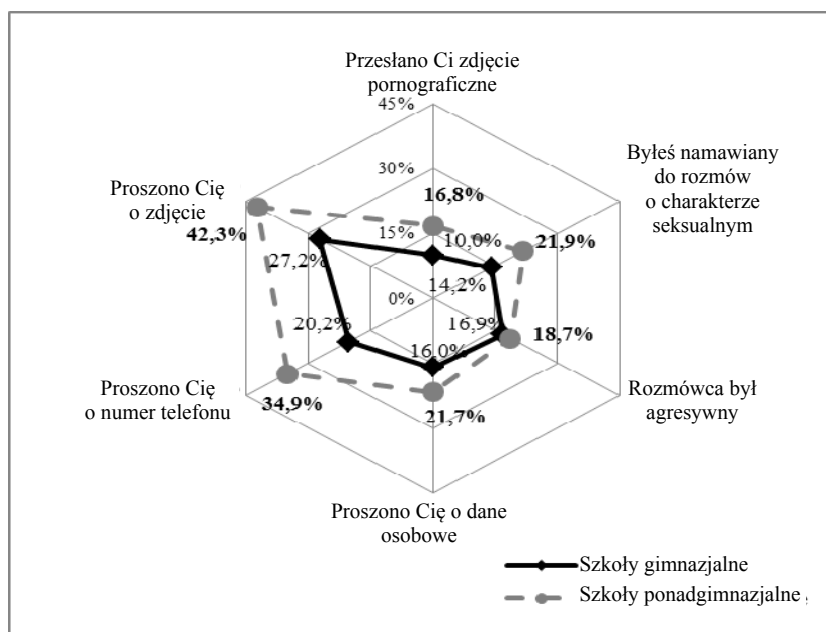
Jednym z negatywnych aspektów niewłaściwego używania nowych mediów jest cyberprzemoc⁴. Według badań przeprowadzonych przez Fundację Dzieci Niczyje (891 internautów w wieku 12-17 lat, w tym 241 dzieci do 14 lat) co drugi badany młody internauta miał do czynienia z cyberprzemocą w Internecie lub za pośrednictwem telefonu komórkowego (52%), około połowa młodzieży miała do czynienia z wulgarnym wyzywaniem (47%), co piąty młody czło-

⁴ Cyberprzemoc to m.in. wszelkie akty agresji przy użyciu nowych mediów, nie tylko te, które można zaliczyć do przemocy rówieśniczej. Pojęcie „cyberprzemocy” często zamiennie jest stosowane z pojęciem „agresji elektronicznej”. Określenie „agresja elektroniczna” jest szczególnie przydatne w sytuacji, kiedy sprawca agresji jest anonimowy i trudno ustalić, czy mamy do czynienia z przemocą rówieśniczą. Pojęcie „agresji elektronicznej” nie wymaga również zaistnienia powtarzalności ani nierównowagi sił (kryteriów bullingingu) i jedynie nie wprost mówi o celowości sprawienia krzywdy [Pyżalski, 2009, s. 12-26].

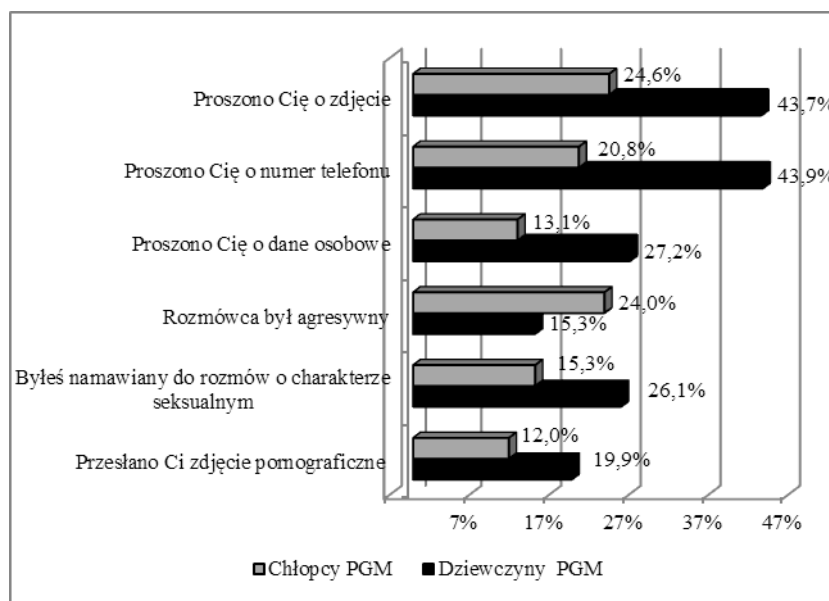
wiek był poniżany, ośmieszany i upokorzony (21%), a 16% badanych było straszonych i szantażowanych. Prawie co trzeci badany korzystający z Internetu zgłaszał, że ktoś w sieci podawał się za niego wbrew jego woli (29%). Ponad połowa internautów w wieku 12-17 lat twierdziła, że była przynajmniej raz obiektem zdjęć lub filmów wykonanych wbrew ich woli (57%). W większości przypadków sprawcami przemocy wobec nieletnich w sieci są ich znajomi z „reala”, rówieśnicy, a akty cyberprzemocy często powodują u ofiar irytację, lęk i zawstydzenie [www 1].

Młodzi ludzie nie zdają sobie do końca sprawy z faktu, że niewłaściwe zachowanie w Internecie może się przyczynić do cyberprzemocy skierowanej na nich samych. W wyniku postępu technicznego i technologicznego sprawca cyberprzemocy ma do dyspozycji różnego rodzaju narzędzia, które znacząco ułatwiają mu upowszechnianie różnych materiałów przedstawiających ofiarę w sposób niekorzystny (zdjęcia, filmy, tekst pisany z ośmieszającymi ofiarę komentarzami), a raz wysłany do Sieci materiał charakteryzuje się m.in. trwałością, czyli obecnością w Internecie przez bardzo długi czas, łatwością wyszukania danego materiału i kopiowania, a także nieograniczoną dostępnością do danego materiału niezliczonej liczby użytkowników Sieci [Pyżalski, 2014].

Badania wśród śląskiej młodzieży pokazują, że często proszono uczniów o podanie swoich danych osobowych, podanie numeru telefonu czy przesłanie zdjęcia (przy czym prośby te zdecydowanie częściej kierowane były do uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz szczególnie do dziewcząt – rys. 10-11). Uczniowie odpowiadali, że podczas rozmów w Internecie zdarzało się im, że rozmówca był agresywny („tak” odpowiedział prawie co piąty badany uczeń, przy czym częściej z tą sytuacją mieli do czynienia chłopcy). Jak wynika z danych zawartych na rys. 9-11, badani uczniowie często byli namawiani do rozmów o charakterze seksualnym, taka sytuacja dotyczyła co piątego ucznia szkoły ponadgimnazjalnej i co siódmego ucznia szkoły gimnazjalnej (przy czym zdecydowanie częściej ta sytuacja dotyczyła dziewcząt niż chłopców).

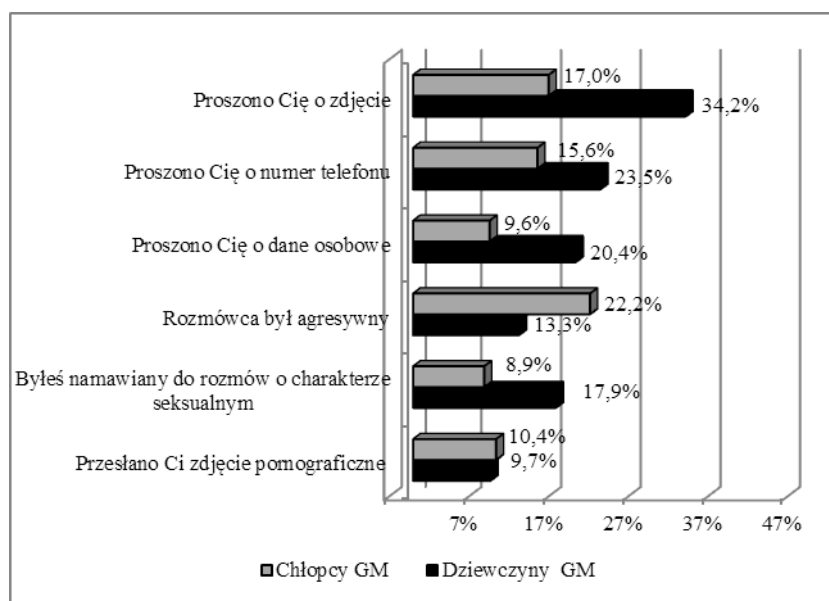

Rys. 9. Odsetek uczniów szkół województwa śląskiego, które spotkały się z daną sytuacją podczas przebywania w Internecie według typu szkoły

Rys. 10. Odsetek uczniów szkół ponadgimnazjalnych, które spotkały się z daną sytuacją podczas przebywania w Internecie według płci

Rys. 11. Odsetek uczniów szkół gimnazjalnych, które spotkały się z daną sytuacją podczas przebywania w Internecie według płci

Ważnym negatywnym aspektem wykorzystywania Internetu przez młodzież jest coraz większa skala poszukiwania i pobierania z Internetu gotowych prac pseudonaukowych oraz materiałów, których treści pozyskiwane z różnego rodzaju opracowań, esejów wykorzystywane są do samodzielnego przygotowywania prac, projektów czy odrabiania zadań domowych (jak pokazują dane na rys. 3, tak postępuje około 33% uczniów szkół gimnazjalnych i 67% uczniów szkół ponadgimnazjalnych, przy czym ta aktywność internetowa znacznie różnicuje młodzież niezależną i uzależnioną od Internetu, co opisano w badaniach [Warzecha, 2016b, s. 92-93]). Niepokojącym zjawiskiem zaobserwowanym wśród badanej młodzieży jest fakt (rys. 3), że co czwarty ankietowany uczeń szkoły ponadgimnazjalnej i co siódmy uczeń szkoły gimnazjalnej wykorzystuje Internet do oglądania stron pornograficznych, a około 9% badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych i około 5% badanych uczniów szkół gimnazjalnych uprawia za pośrednictwem Internetu hazard. Zainteresowanie hazardem online wśród młodych internautów jest, zdaniem ekspertów z Fundacji Dzieci Niczyje (FDN), bezpośrednio powiązane ze zjawiskiem nadmiernego korzystania z mediów elektronicznych przez dzieci i młodzież. Na ryzyko uzależnienia szczególnie narażeni są młodzi ludzie, dla których Internet jest nieodłącznym elementem ich codziennej aktywności, życia społecznego oraz rozrywki. Według

badan Fundacji Dzieci Niczyje (FDN) z witryn hazardowych – takich jak loterie, zakłady czy kasyna internetowe – korzysta ponad 7% uczniów trzecich klas szkół gimnazjalnych. Blisko 2,5% z nich deklaruje, że z serwisów takich korzysta co najmniej raz w tygodniu. Tymczasem zgodnie z najnowszymi badaniami Megapanel PBI/Gemius odsetek osób pomiędzy 7. a 17. rokiem życia, które odwiedzą tego rodzaju witryny, wynosił w styczniu 2014 r. ponad 15,8% [www 3]. Z badan przeprowadzonych przez J. Jarczyńską [2015] wynika, że gry hazardowe nie są obce młodzieży szkolnej, zdecydowana większość badanych respondentów (2314 badanych uczniów) przynajmniej raz w życiu grała w tego typu gry: najczęściej były to zdraпки (76% grających), gry typu Lotto (63% grających), gra w karty na pieniądze (38% grających) oraz loterie i konkursy SMS-owe (37% grających). Badania autorki pozwoliły oszacować skalę zagrożenia problemową grą hazardową wśród młodzieży szkolnej. Wśród uczestników badania 2,6% to osoby grające problemowo w gry hazardowe, 4,1% to osoby zagrożone grą problemową, a 17,3% młodzieży grała w sposób towarzyski niestanowiący ryzyka problemowej gry [Jarczyńska, 2016].

Podsumowanie

Nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne ułatwiają codzienne funkcjonowanie młodego człowieka, poprawiają jakość życia, umożliwiają ekspresowy kontakt z innymi ludźmi, są źródłem bogatych zasobów różnego rodzaju informacji. We współczesnych czasach ważne jest monitorowanie wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji w populacjach najbardziej zagrożonych (czyli w szczególności wśród ludzi młodych, którzy najczęściej wiele godzin dziennie spędzają, rozmawiając przez telefon komórkowy czy wykorzystując telefon do przesiadywania w Internecie, grania w gry, czy też surfowania po portalach społecznościowych). Jak wskazują przeprowadzone badania, dominującą grupę użytkowników ICT stanowią osoby wykorzystujące nowoczesne środki komunikacji (Internet, telefon komórkowy) prawidłowo. Stanowią one dla nich nieocenione źródło szybkiego pozyskiwania informacji, rozwijania zainteresowań i pasji, poszerzania horyzontów myślowych, nawiązywania kontaktów ze swoimi rówieśnikami na całym świecie i uczenia się języków obcych. Drugą grupę badanej młodzieży stanowią osoby tracące kontrolę nad użytkowaniem Internetu czy telefonu komórkowego, co może doprowadzić do pogorszenia stanu zdrowia i dezorganizacji funkcjonowania w świecie realnym.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że młodzież posiada zbyt mało informacji na temat zagrożeń, z jakimi może się spotkać w Internecie i często wykazuje niebezpieczne i ryzykowne zachowania w Sieci (w przeprowadzonych badaniach autorki artykułu na pytanie: „Czy uczestniczyłeś kiedykolwiek w zajęciach profilaktycznych w zakresie zagrożeń, konsekwencji i w zakresie uzależnień od komputera i Internetu?” – odpowiedź twierdzącą dało około 36% badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych i 50% uczniów szkół gimnazjalnych). Należałoby więc wprowadzić szeroko okrojone działania profilaktyczne, tak aby przez różne formy edukacji na temat zagrożeń w Internecie młodzież mogła zostać zapoznana ze zjawiskiem cyberprzemocy i jego konsekwencjami coraz częściej występującym w szkolnym środowisku młodzieżowym.

Młode pokolenie ma wciąż niską świadomość zagrożeń cyberświata, a ich rodzice, pomimo że rozmawiają ze swoimi dziećmi o zagrożeniach i ewentualnych negatywnych konsekwencjach korzystania z najnowszych technologii komunikacyjnych, to w niewielkim tylko procencie wykorzystują dostępne na rynku oprogramowania kontroli rodzicielskiej [Warzecha i Wójcik, 2017].

Nauczenie młodzieży prawidłowego i efektywnego wykorzystywania ICT to jedno z podstawowych zadań współczesnego procesu edukacji. Konieczna jest edukacja zarówno młodzieży, jak i ich rodziców oraz opiekunów, aby komputer i telefon komórkowy, w szczególności z dostępem do Internetu, mógł spełniać swoją pożyteczną rolę, a dostępne coraz liczniej różnego rodzaju aplikacje i programy komputerowe pozwalały poszerzać wiedzę oraz ułatwiać funkcjonowanie młodzieży we współczesnym świecie.

Literatura

- Behera K.S. (2013), *E-and M-learning. A Comparative Study*, “International Journal on New Trends in Education and Their Implications” July, Vol. 4, s. 65-78.
- Błachnio A., Przepiórka A., Rowiński T. (2014), *Dysfunkcjonalne korzystanie z internetu – przegląd badań*, „Psychologia Społeczna”, t. 9, nr 4(31), s. 378-395.
- Canan F., Yildirim O., Ustunel T.Y., Sinani G., Kaleli A.H., Gunes C., Ataoglu A. (2014), *The Relationship between Internet Addiction and Body Mass Index in Turkish Adolescents*, “Cyberpsychology, Behavior and Social Networking”, Vol. 17, s. 40-45.
- CBOS (2015), *Oszacowanie rozpowszechnienia wybranych uzależnień behawioralnych oraz analiza korelacji pomiędzy występowaniem uzależnień behawioralnych a użytkowaniem substancji psychoaktywnych*, Raport z badań, Warszawa.
- Dworzański W., Potemska E. (2009), *Komórka groźniejsza od heroiny – o uzależnieniu od telefonów komórkowych*, „Badania nad Schizofrenią”, t. 10(10), s. 338-341.

- Frąckiewicz E. (2010), *Nowe technologie informacyjno-komunikacyjne w marketingu przedsiębiorstw na rynku sieciowych powiązań*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- GUS (2015), *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2011-2015*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS (2016), *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce*, Opracowanie sygnałne, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- Habrat B., red. (2016), *Zaburzenia uprawiania hazardu i inne tak zwane nałogi behawioralne*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa.
- Hawi N.S., Blachnio A., Przepiórka A. (2015), *Polish Validation of the Internet Addiction Test*, "Computers in Human Behavior", Vol. 48, s. 548-553.
- Hojnacki L., Kowalczyk M., Kudlek K., Polak M., Szlagor P. (2013), *Mobilna edukacja, M-learning, czyli (r)ewolucja w nauczaniu – poradnik dla edukatorów*, Think Global, Warszawa.
- Izdebski P., Kotyśko M. (2016), *Problemowe korzystanie z nowych mediów* [w:] B. Habrat (red.), *Zaburzenia uprawiania hazardu i inne tak zwane nałogi behawioralne*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa, s. 219-304.
- Jarczyńska J. (2015), *Test przesiewowy The South Oaks Gambling Screen Revised Adolescent SOGS-RA do oceny poziomu zagrożenia hazardem problemowym u młodzieży szkolnej – badania adaptacyjne i walidacyjne* [w:] I. Niewiadomska (red.), *Hazard i inne uzależnienia behawioralne. Doniesienia z badań*, Polska Fundacja Pomocy Humanitarnej „Res Humanae”, Warszawa, s. 21-38.
- Jarczyńska J. (2016), *Zaangażowanie w hazard młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej. Diagnoza zjawiska i jego wybranych uwarunkowań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Jarczyńska J., Orzechowska A. (2014), *Siecioholizm i fonoholizm zagrożeniem współczesnej młodzieży* [w:] J. Jarczyńska (red.), *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria. Diagnoza. Profilaktyka. Terapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Kuźmińska-Sołśnia B. (2006), *Nowe technologie informacyjne – szansą i zagrożeniem dla młodzieży szkolnej* [w:] J. Morbitzer (red.), *Komputer w edukacji, 16. ogólnopolskie sympozjum naukowe, Kraków 29-30 września 2006*, Pracownia Technologii Nauczania AP, Kraków, s. 72-81.
- Lubina E. (2007), *M-learning w strukturze metodycznej e-learningu*, „E-Mentor”, nr 5.
- Mak K., Lai C., Watanabe H., Kim D., Bahar N., Ramos M., Young K.S., Ho R.C.M., Aum N., Cneng C. (2014), *Epidemiology of Internet Behaviors and Addiction among Adolescents in Six Asian Countries*, "Cyberpsychology, Behavior and Social Networking", Vol. 17, s. 720-728.
- Makaruk K., Wójcik Sz. (2012), *EU NET ADB – Badanie nadużywania internetu przez młodzież w Polsce i Europie*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa.

- Mascheroni G., Ólafsson K. (2014), *Net Children Go Mobile: Risks and Opportunities. Net Children Go Mobile Full Findings Report*, Educatt, Milano, http://eprints.lse.ac.uk/55798/1/Net_Children_Go_Mobile_Risks (dostęp: 22.11.2016).
- Pawłowska B., Potembska E. (2009), *Właściwości psychometryczne Kwestionariusza do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego (KBUTK)*, „Badania Schizofreniczne”, nr 10, s. 322-329.
- Pawłowska B., Potembska E. (2011), *Objawy zagrożenia i uzależnienia od telefonu komórkowego mierzonego Kwestionariuszem do Badania Uzależnienia od Telefonu Komórkowego, autorstwa Potembskiej i Pawłowskiej u młodzieży polskiej w wieku od 13 do 24 lat*, „Current Problems of Psychiatry”, t. 12(4), s. 443-446.
- Poprawa R. (2011), *Test problematycznego używania Internetu. Adaptacja i ocena psychometryczna Internet Addiction Test K. Young*, „Przegląd Psychologiczny”, nr 54(2), s. 193-216.
- Pyżalski J. (2009), *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży – różne wymiary zjawiska*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka”, vol. 26, nr 1, s. 12-26.
- Pyżalski J. (2014), *Elektroniczna agresja rówieśnicza – ustalenia empiryczne ostatniej dekady* [w:] J. Jarczyńska (red.), *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży. Teoria. Diagnoza. Profilaktyka. Terapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 33-47.
- Pyżalski J., Klichowski M., Przybyła M. (2014), *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), ze szczególnym uwzględnieniem aplikacji mobilnych (TIK-mobApp) przez dzieci w wieku 3-6 lat*, Raport, Badania finansowane w ramach innowacji społecznych Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (Grant ncbir/is-1/2012), Poznań, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12555/1/BestApp_raport_1_fin.pdf (dostęp: 15.11.2016).
- Stevenson D. (1997), *The Independent ICT in Schools Commission, Information and Communications Technology in UK Schools. An Independent Inquiry*, Independent ICT in Schools Commission, London.
- Śmigielńska A. (2002), *Technologie informacyjne i komunikacyjne w pracy nauczyciela*, Mikom, Warszawa.
- Warzecha K. (2015), *Stan posiadania i wykorzystywanie nowoczesnych środków komunikacji przez śląską młodzież oraz ryzyko uzależnienia od nich*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 44(4), część 2, s. 329-340.
- Warzecha K. (2016a), *Smartfon w edukacji i komunikacji młodzieży gimnazjalnej a zagrożenie fonoholizmem* [w:] „Obszary Gospodarki Elektronicznej. Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 123, s. 345-357.
- Warzecha K. (2016b), *Statystyczna analiza aktywności internetowej śląskiej młodzieży w kontekście uzależnienia od Internetu*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 264, s. 75-96.
- Warzecha K., Wójcik A. (2017), *Kontrola rodzicielska młodzieży on-line w obszarze wykorzystywania nowoczesnych środków komunikacji*, „Elektroniczne Problemy Usług”, nr 1(126/2), s. 161-172.

- Woronowicz, B.T. (2009), *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Media Rodzina, Poznań.
- Wrzesień-Gandolfo A. (2014), *Aplikacje mobilne* [w:] *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców, nauczycieli i profesjonalistów*, Polskie Centrum Programu Safer Internet, Warszawa, s. 8-14, http://www.saferinternet.pl/images/artykuly/projekty-edukacyjne/Kompendium_www.pdf (dostęp: 15.11.2016).
- Villella CX., Marinotti G., Di Nicola M., Cassano M., La Torre G., Messer I., Petruccelli F., Bria P., Janiri L., Conte G. (2011), *Behavioural Addictions in Adolescents and Young Adults: Results from a Prevalence Study*, "Journal of Gambling Studies", Vol. 27, s. 203-214.
- Young K.S. (1998a), *Caught in the Net: How to Recognize the Signs of Internet Addiction – and a Winning Strategy for Recovery*, Wiley, New York.
- Young K.S. (1998b), *Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder*, "CyberPsychology and Behavior", Vol. 1(3), s. 237-244.
- [www 1] <http://dzieckokrzywdzone.fdn.pl/vol-8-nr-1-cyberprzemoc> (dostęp: 20.11.2016).
- [www 2] <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016> (dostęp: 25.11.2016).
- [www 3] http://www.kampaniespoleczne.pl/aktualnosci,6985,dzieci_graja_w_internetowych_kasynach (dostęp: 25.11.2016).
- [www 4] <http://www.saferinternet.pl/images/stories/pdf/raport-eu-net-adb-pl-final.pdf> (dostęp: 25.11.2016).
- [www 5] https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12555/1/BestApp_raport_1_fin.pdf (dostęp: 20.11.2016).

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES USED BY ADOLESCENTS – OPPORTUNITIES AND THREATS

Summary: Information and communication technologies are omnipresent in adolescent persons' lives from the earliest years. On the basis of an analysis of subject literature and author's own research, the main objective of this study is the presentation of opportunities and threats which are brought by information and communication technologies used by adolescents. The modern information and communication technologies are the threats resulting from improper and dysfunctional making use of them (problematic Internet and mobile phone use and overuse of computer games), but simultaneously they give the opportunity to use ICT in education, creating favorable circumstances for many young people.

Keywords: information and communication technologies, adolescents, Internet, addiction, education.